

POSKUS KRONOLOŠKE RAZDELITVE DOBOVSKEGA ŽARNEGA GROBIŠČA

JANEZ DULAR

Inštitut za arheologijo SAZU, Ljubljana

Spomladi 1976 je Posavski muzej v Brežicah izdal katalog gradiva, ki je bilo v preteklih dveh desetletjih izkopano na dobovskem žarnem grobišču. Delo je sicer izšlo pod imenom pokojnega Franceta Stareta, vendar pa je kataloško objavo z nekaj sodelavci v celoti pripravil M. Guštin.¹ Tako je bila pred arheološki svet razgrnjena vsebina več kot tristo grobov, ki po svojih bogatih najdbah prav gotovo uvrščajo Dobovo med najpomembnejše nekropole kulture žarnih grobišč na prostoru jugovzhodnih Alp.

Žal zaradi objektivnih težav katalog ne prinaša opisov grobov, prav tako pa povečini manjkajo tudi risbe profilov. Te pomanjkljivosti in dejstvo, da so bili nekateri grobovi sestavljeni iz drugotnih virov šele pri pripravljanju objave, nam v marsičem otežujejo proučevanje kronologije. Tako lahko za časovno razčlenjevanje grobišča uporabimo le kombinacijsko metodo, kar pa je vsekakor pomanjkljivo, saj ugotovljenih podatkov zaradi izgubljenega načrta ni mogoče primerjati s stratigrafijo. Dvomljive so tudi nekatere celote. Tu imamo v mislih prav grob 108, ki je danes izgubljen.² Grobna celota je namreč v sklopu dobovskega gradiva tako heterogena, da narekuje pri proučevanju kronologije vso previdnost; zato smo jo tudi namenoma izpustili iz obravnave.

Kljub naštetim težavam pa ostaja žarno grobišče v Dobovi nadvse pomembno in enkratno. Enkratno predvsem zaradi velikosti, saj je bilo na njem izkopano kar 418 prazgodovinskih grobov, od katerih pa vseh, žal, ni mogoče uporabiti za kronološke analize. Če namreč od celotnega števila pokopov odštejemo takšne, ki so bili brez vsakih pridatkov (23,5 %), prav tako pa tudi tiste, ki so vsebovali le neizrazite predmete (54,5 %), nam ostane za delo le slaba četrtnina grobov (22 %). To vsekakor ni veliko, vendar pa zadostuje, da poizkusimo izpeljati vsaj prve kombinacijske analize.

Rezultat našega poskusa je grafično prikazan na **sliki 1**. S kombiniranjem predmetov in grobov so se namreč izluščile štiri kombinacijske skupine, ki so med seboj dokaj dobro ločene. To velja zlasti za prvi dve grupi, medtem ko se tretja in četrta z nekaterimi tipi prepletata.

																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																																										
--	--	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	--	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	---	--

Prvo skupino sestavlja osem grobov, med katerimi je tudi grob 289, ki velja za najbogatejši pokop na dobovskem žarnem grobišču. Če skupino označimo s predmeti, potem je treba najprej omeniti bronast okras, tako tordirane in gladke ovratnice, gumbе, obročke, zapestnice, predrte narokvice in najrazličnejše obeske. Keramika je preprosta in enotna, saj prevladujeta v grobovih le dva tipa: široki lonci in skodele, ki imajo večinoma poševno kanelirana ustja. Za kronološko opredelitev grupe nudi največ opore prav grob 289. Njegova vrednost je namreč dvojna: prvič zato, ker vsebuje bogate pridatke, ki jih je mogoče vzporejati na širšem kulturnem prostoru, in drugič zaradi tega, ker je kot celota dobro povezan z grobovi svoje skupine. Grob je bil v literaturi že večkrat omenjen, delno pa ga je objavila in analizirala šele v zadnjem času K. Vinski-Gasparini.³

Brez dvoma ima grob vrsto starih elementov, saj najdemo na primer trake zapestnice s poudarjenim rebrom in razne obeske v medrečju Drave, Donave in Save predvsem v depojih II. faze kulture žarnih grobišč.⁴ Star je tudi žičnat okras na eni izmed ovratnic, ki je narejen iz prepletenih osmic, na katerih vise majhni obročki. K. Vinski-Gasparini mu je našla podobno paralelo v grobu 1 iz nekropole Grünwald na Bavarskem, ki ga postavlja H. Müller-Karpe v Ha A 1 horizont.⁵ Srednjeevropsko poreklo in dokajšnjo starost moremo pripisati tudi predrtim manšetam, saj se pojavljajo v podobnih oblikah na ozemlju današnje Švice že v bronasti dobi.⁶ Fragment fibule, ki ima tordiran lok je za kronološko opredelitev groba manj pomemben. K. Vinski-Gasparini ga je sicer uvrstila med zaponke z visoko žlebasto nogo, torej med primerke, ki so v osnovi trikotne sheme,⁷ vendar pa je vprašanje, če lahko zgolj s peresovino in koščkom loka rekonstruiramo zanesljivo obliko. Opredelitev groba narekujejo tako zlasti ostali predmeti, ki sodijo večinoma v Ha A 1 stopnjo. Takšno datacijo lahko prenesemo tudi na druge grobove prve kombinacijske skupine, saj smo že na začetku poudarili, da so z grobom 289 dobro povezani.

Kljub dokaj jasni opredelitvi pa ne smemo zamolčati, da obstajajo prav pri kronološkem opredeljevanju tudi nekatere težave. Ne gre namreč prezreti, da združuje prva kombinacijska skupina večinoma takšno gradivo, ki je značilno za ženske grobove, medtem ko so v naslednji za stopnjo mlajši grupi, kot bomo videli kasneje, povezani predvsem moški pokopi. Tu kaže kombinacijska metoda vsekakor določene vrzeli, saj se je težko odločiti, ali smo z analizo v okviru starejšega obdobja kulture žarnih grobišč uspeli razčleniti grobove le po spolu ali pa imamo v prvi skupini združene starejše, v drugi pa mlajše pokope. Če smo se pri kronološki opredelitvi nagnili k drugi možnosti, smo to storili predvsem zato, ker v prvi kombinacijski grupi resnično prevladujejo elementi Ha A 1, v drugi pa Ha A 2 stopnje. Na dlani pa je, da tudi takšna opredelitev ni stoodstotna, saj jo lahko zagovarjamo le takrat, če imamo pred očmi tudi omenjene zadržke.

Druga skupina se s prvo ne veže, prav tako pa je ločena tudi od tretje. V kombinacijsko celoto jo družijo igle s čebulasto glavico in odebeljenim vratom ter veliki lonci, ki imajo na zgornjem obodu aplicirana razčlenjena plastična rebra; ostala keramika je namreč pri vzporejanju manj odločujoča. Kronološko opredelitev grupe narekujejo predvsem igle, ki veljajo na širšem geografskem prostoru za enega od značilnih tipov stopnje Ha A 2.⁸ Tako sodi tudi druga kombinacijska skupina v starejše obdobje kulture žarnih grobišč.

Žal številčno ni posebno močna, kar pa ne moremo pripisati pomanjkljivostim kombinacijske metode, ampak bolj dejstvu, da so bili grobovi iz tega obdobja deloma tudi uničeni.⁹

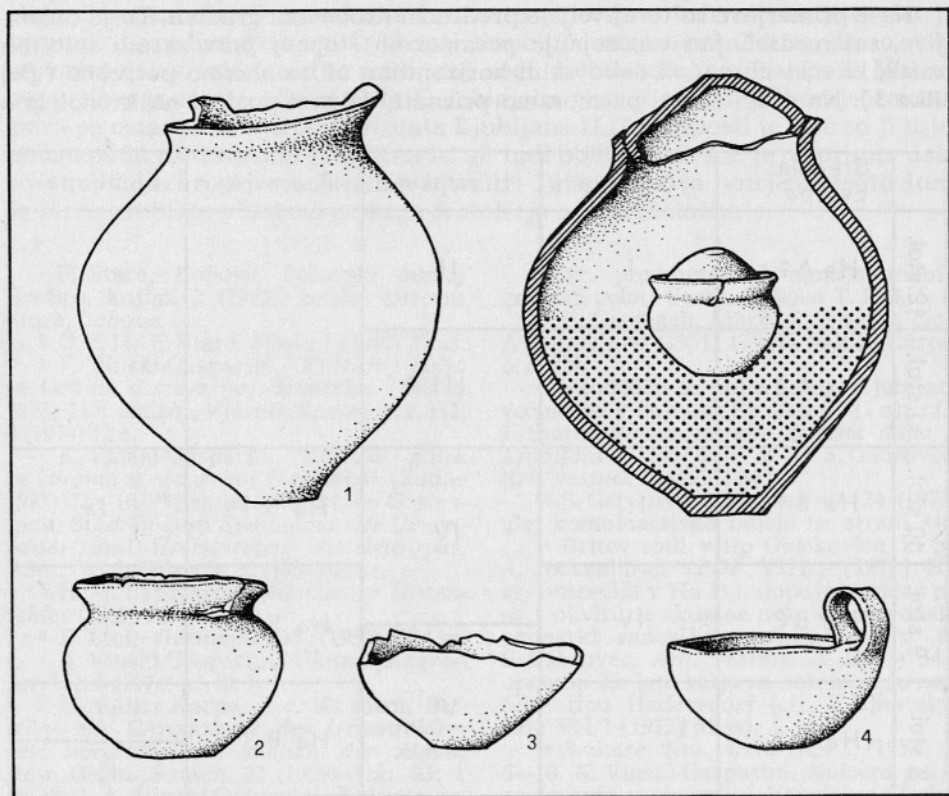
Tretja skupina uveljavi med gradivom vrsto novosti. V trdno celoto jo veže zlasti tip skodelice z usločenim ustjem in presegajočim ročajem, ki je prisoten v več grobovih. Dobimo ga v raznih kombinacijah, tako z bronastimi iglami z jajčasto glavico, z iglo z odebeljenim tordiranim vratom, s trakastim obročkom, ki ima zoženo sredino in z obročki s prepletom. Dobro je povezana tudi keramika, saj se poleg skodelic med seboj kombinirajo tudi razni kroglasti, bikonični in vrečasti lonci, amfore, skodele in druge manjše posode. Za datacijo so pomembne zlasti igle z jajčasto glavico, ki se pojavljajo skoraj izključno v celotah Ha B 1 obdobja.¹⁰ To opredelitev potrjujejo tudi skodelice s presegajočim ročajem,¹¹ medtem ko so ostale keramične najdbe, igla s tordiranim vratom in bronasti obročki za datiranje skupine manj pomembni.

Četrta skupina je s tretjo tekoče povezana. To je razumljivo, saj prepletanje skodel, amfor in obročkov s prepletom kaže, da je potekal med obema grupama kontinuiran razvoj. Pač pa se v četrti skupini pojavijo tudi nove oblike, ki jih prejšnja ni poznala. Našteti moramo predvsem vrsto posod, od skodel, ki imajo rahlo poudarjeno stojno ploskev in luknjo v ostenju (npr. grob 170, 171) pa tja do loncev z ročaji (grob 96) ali brez njih (grob 267, 395). Dokaj pogoste so tudi polkrožne skodelice in skodelice s presegajočimi ročaji (grob 165, 395). Od kovinskih najdb velja omeniti predvsem očalarke, obročke s prepletom in igle. V okviru četrte skupine se na koncu razpredelnice pojavlja še nekaj grobov, ki so po oblikah med seboj sicer dobro povezani, vendar pa je celota kljub vsemu premalo izrazita, da bi jo lahko izdvojili kot samostojno skupino. Četrta grupa združuje v primerjavi s tretjo zanesljivo mlajše gradivo. To ne dokazujejo le keramične posode, ki nosijo poteze razvitejših oblik, ampak tudi kovinski predmeti, saj moramo igle s poševno narezanim vratom, očalarke in iglo z uvito glavico po primerjavah z Ljubljano postaviti v Ha B 2 horizont.¹² Takšni opredelitvi ne nasprotuje niti polmesečna britev (grob 171), prav tako pa kaže mlajše poteze tudi bronast nož (grob 14).¹³

Če strnemo dosežanja izvajanja v zaključno misel, potem lahko rečemo, da je možno v sklopu dobovskega žarnega grobišča razlikovati štiri časovne horizonte. Prvega, ki sicer ni najjasneje opredeljen, sestavlja začetna kombinacijska skupina, preostali trije pa se pokrivajo z drugo, tretjo in četrto grupo. Govorjeno v jeziku srednjeevropske terminologije, ki daje ugotovitvam širši okvir, bi sodili posamezni horizonti v Ha A 1, Ha A 2, Ha B 1 in Ha B 2 stopnjo. Dobovsko grobišče kaže torej kontinuiran razvoj, ki ga je po sedanjem poznavanju žarnogrobiščnega obdobja moč v grobem zaobjeti med 12. in 9. stoletje pred našim štetjem.

Toliko o kronologiji. Da pa bo podoba Dobove popolnejša, moramo nekropolo na kratko vzporediti še z ostalimi najdišči iz časa kulture žarnih grobišč v Sloveniji in severozahodni Hrvaški. Gotovo je namreč, da je Dobova z gradivom najožje povezana prav z nekropolami zahodnega medrečja, pri čemer mislimo predvsem na grobišča Ha B obdobja iz Velike Gorice, Treščerovca in Krupač.¹⁴ Te ugotovitve so v literaturi že znane, zato jih na tem mestu ne kaže ponavljati. Pač pa je sedaj prav z analizo Dobove veliko jasnejša predvsem kronološka slika omenjenih grobišč. To velja zlasti za Veliko Gorico, kjer je

že K. Vinski-Gasparini v okviru svoje IV. faze ugotovila prepletanje starejših in mlajših elementov, ki pa jih prav zaradi skromnega števila grobov ni bilo mogoče ozko razdvojiti.¹⁵ Gledano iz Dobove pa je gotovo, da moramo grobove 7/1908, I/1910, III/1910 in 1/1911 iz Velike Gorice vzporejati z njenim tretjim horizontom, medtem ko sta pokopa II/1910 in 3/1916 za stopnjo mlajša. Na kratko bi torej kronološko razmerje med Dobovo in grobišči severozahodne Hrvatske povzeli takole: prva dva horizonta Dobove sta vzporedna z delom II. in s III. razvojno fazo kulture žarnih grobišč zahodnega medrečja (po K. Vinski-Gasparini), tretji in četrti pa se odzvanjata predvsem v starejših oziroma mlajših grobovih iz Velike Gorice. Nekoliko težje je pojasniti časovno razmerje med Dobovo ter grobiščema Krupače in Treščerovac, saj najdišči praktično nimata ohranjenih grobnih celot (slika 2).¹⁶ Že iz bežnega pogleda na gradivo pa se dá razbrati, da med njimi prevladujejo takšni predmeti, ki imajo dobre primerjave predvsem v najmlajših grobovih dobovskega žarnega grobišča.¹⁷ Tako moramo tudi najdišči Treščerovac in Krupače postaviti okvirno v Ha B 2 stopnjo, saj nam za natančnejše opredeljevanje, kot že rečeno, primanjkuje zaključenih najdb.

2 Krupače, grob (po Brunšmidu). — Krupače, Grab (nach Brunšmid)

Še zanimivejši je odnos Dobove do obdravskih najdišč. Sorodnost z njimi je namreč ugotovila vrsta avtorjev, kar je postopoma privedlo do tega, da se je izoblikoval pojem ruško-dobovske skupine.¹⁸ Povezave Dobove s Podravjem so sicer nedvomne, res pa je tudi, da slone večinoma na takšnem gradivu, ki sodi v širši oblikovni zaklad kulture žarnih grobišč.¹⁹ Prav tako je opaziti, da so stiki tesnejši s Hajdino, Pobrežjem in Mariborom, manj pa z Rušami, kar je morda zaradi odmaknjenosti najdišča, ki leži v ozki Dravski dolini, razumljivo.

Presenetljivo je dejstvo, da keramika, razen amfor, ne nudi trdnjših povezav.²⁰ Sorodnosti se namreč pojavljajo le na nekaj kosih,²¹ večina posod pa kaže vse značilnosti lokalnih oblik. Različen je tudi okras,²² medtem ko moramo široke lonce z majhnimi ročaji, ki se pojavljajo tako v Dobovi kot v Podravju, uvrstiti med splošne oblike, ki so domače na širšem prostoru, od jugovzhodnih Alp do srednjega Podonavja.²³ Srednjepodonavski izvor kaže pripisati tudi skodelicam z usločenim ustjem in presegajočim ročajem; pogoste so v Dobovi, pozna jih Ljubljana (faza I), skoraj brez odmeva pa ostanejo v Podravju.²⁴ Razliko med grobišči mariborske okolice in Dobovo je opaziti še v tem, da slednja ne pozna velikih žar, docela tuji pa so ji tudi vrči z ročaji, ki sicer veljajo za enega najbolj značilnih elementov podravskega najdišča.²⁵

Naše primerjave so torej veljale predvsem drobnemu gradivu. To je razumljivo, saj medsebojno vzporejanje posameznih stopenj prav zaradi splošnih oznak, ki smo jih nadeli dobovskim horizontom, ni neobhodno potrebno (glej **sliko 3**). Na drugi strani pa moramo priznati, da tudi pogledi na kronologijo

	Srednja Evropa	Dobova	Hrvatska	Podravje	Ljubljana
12. stol.	Ha A 1	I	II		
11. stol.	Ha A 2	II	III		
10. stol.	Ha B 1	III	IV	Ha B 1	Ia
9. stol.	Ha B 2	IV		Ha B 2	Ib
8. stol.	Ha B 3		V	Ha B 3	IIa
					IIb

3 Primerjalna kronološka tabela. — *Vergleichende chronologische Tabelle*

podravske najdišče niso čisto enotni, kar brez dvoma otežuje natančno primerjanje.²⁶ Nove analize so torej več kot nujne, želeli pa je, da z njimi ne bi pojasnili le kronoloških vprašanj, ampak tudi odnose Podravja do sosednjih žarnogrobiščnih skupin.

Na koncu se moramo dotakniti le še razmerja Dobove do Ljubljane. Povezava ni težka, saj je na stične točke med najdiščema pokazal že S. Gabrovec, ko je obravnaval začetek halštatskega obdobja v Sloveniji.²⁷ Če torej primerjamo obe nekropoli, je že na prvi pogled jasno, da najstarejši del dobovskega grobišča v Ljubljani nima odgovarjajočih faz. Ta ugotovitev ni presenetljiva, saj je znano, da se pričene grobišča ljubljanskega tipa najverjetneje šele v Ha B stopnji. Tako je tudi v Ljubljani, kjer moramo najstarejše gradivo, ki izvira večinoma iz uničenih grobov (Ljubljana I a), časovno primerjati šele s tretjim dobovskim horizontom (Ha B 1).²⁸ Obe najdišči ostaneta v stikih tudi v naslednji stopnji; sočasnost četrtega dobovskega horizonta z I b fazo v Ljubljani je tako nedvomna, velja pa pripomniti, da slone povezave predvsem na takšnem gradivu, ki nosi splošne oblikovne poteze kulture žarnih grobišč.²⁹

Dobovska nekropola je v Ha B obdobju povezana tudi z ostalimi grobišči ljubljanskega tipa. Sorodnosti se odražajo predvsem v kovini (obročki s prepletom, zapestnice C preseka iz bronaste pločevine, britve), medtem ko je keramiko zaradi redkih najdb skoraj nemogoče vzporejati. Zdi se, da so stiki intenzivnejši v fazi Ljubljana I b, saj sodi večina sorodnih najdb iz Mokronoga, Novega mesta (Bršljin) in Golobinjeka prav v ta čas.³⁰ Skoraj brez odmeva pa ostane Dobova do horizonta Ljubljana II. Značilnosti te faze so ji tuje, zaman pa bi med njenim gradivom iskali tudi oblike, kakršne je na primer dala novomeška nekropola na Mestnih njivah.³¹ Tako je znova potrjena ugotovitev, da žarno grobišče v Dobovi polnega 8. stoletja očitno ni doživelo.

¹ F. Starè, *Dobova*, Posavski muzej Brežice, knjiga 2 (1975); odslej citiram Starè, *Dobova*.

² O. c. 14; F. Starè, *Situla 1* (1960) 81 ss.

³ K. Vinski-Gasparini, *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj* (Zadar 1973) 117; eadem, *Vjesnik Zagreb* ser. III, 8 (1974) 12 s.

⁴ K. Vinski-Gasparini, *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj* (Zadar 1973) 72 s in 95; za obeske cfr. še G. Kosack, *Studien zum Symbolgut der Urnenfelder- und Hallstattzeit Mitteleuropas*, Röm. Germ. Forsch. 20 (1954) 15 ss.

⁵ H. Müller-Karpe, *Münchener Urnenfelder* (1957) 11, T. 6: 8.

⁶ B. Frei, *Germania* 33 (1955) 324 ss.

⁷ K. Vinski-Gasparini, *Vjesnik Zagreb* ser. III, 8 (1974) 12, T. 7: 1.

⁸ H. Müller-Karpe, o. c. 10; idem, *Beiträge zur Chronologie der Urnenfelderzeit nördlich und südlich der Alpen*, Röm.-Germ. Forsch. 22 (1959) Abb. 23: 1 in 35: 1. K. Vinski-Gasparini, *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj* (Zadar 1973) 136.

⁹ Cfr. predmete, ki nimajo znanih grobnih celot: Starè, *Dobova* T. 1: 3, 6, 8.

¹⁰ E. Gersbach, *Jahrb. d. Schweiz. Ges. f. Urgesch.* 41 (1951) 179. H. Müller-Karpe, o. c. 124.

¹¹ Skodelice se pojavljajo v Ljubljani večinoma v najstarejši stopnji (I a); cfr. F. Starè, *Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani* (1954) T. 6: 9 in S. Gabrovec, *Arh. vestnik* 24 (1973) 342 s.

¹² S. Gabrovec, *Arh. vestnik* 24 (1973) glej kombinacijsko tabelo na strani 340.

¹³ Britve sodi v tip Oblekovice, ki ga A. Jockenhövel (*PBF* VIII/1 [1971] 205 ss) postavlja v Ha B 1 stopnjo, vendar pa so v okviru te skupine nekateri slovenski primerki zanesljivo mlajši — cfr. še S. Gabrovec, *Arh. vestnik* 24 (1973) 345, opomba 25. Isto velja za nož, ki je še najbliže tipu Hadersdorf (cfr. J. Rihovsky, *PBF* VII/1 [1972] 61 ss).

¹⁴ S. Starè, *Inv. Arch. Jug.* 1 (1957) Y 6—10. K. Vinski-Gasparini, *Kultura polja sa žarama u sjevernoj Hrvatskoj* (Zadar 1973) 153 ss. Stiki so zanesljivo prisotni že v Ha A stopnji, a jih zaradi redkih

grobni celot, ki jih premoreta najdišči tega časa Zagreb-Vrapče in Zagreb-Horvati ni mogoče najboljše predstaviti. Primerjave omogočajo predvsem amfore (cfr. K. Vinski-Gasparini, o. c. T. 24: 3, 7 in F. Starè, *Dobova*, T. 31: 10, T. 54: 2 itd.).

¹⁵ K. Vinski-Gasparini, o. c. 156 s.

¹⁶ Izjema je le grob iz Krupač (sl. 2), ki ga je možno rekonstruirati na podlagi Brunšmidovega poročila v *Vjesniku Zagreb* n. s. 3 (1898) 137 ss. Sestavljajo ga štiri posode (K. Vinski-Gasparini, o. c. T. 100: 1, 2, 3 in 7).

¹⁷ Cfr. F. Starè, *Dobova*, grob 386, grob 395, grob 411 in K. Vinski-Gasparini, o. c. T. 100: 3, 6, 7, T. 101: 1, 2, 5, 11.

¹⁸ F. Starè, *Arh. vestnik* 2 (1951) 65 ss; idem, *Razprave 1. razr. SAZU* 3 (1953) 137 ss. S. Pahič, *Razprave 1. razr. SAZU* 4/3 (1957) 62. S. Gabrovec, *Arh. vestnik* 15—16 (1964-1965) 26. Upravičenost takšnega poimenovanja bodo razjasnile bodoče raziskave, vendar pa je že sedaj na dlani, da so razlike med najdišči precejšnje, zato se skupno ime verjetno ne bo obdržalo.

¹⁹ To velja zlasti za kovino, npr. igle z jajčasto glavico, očalarke, igle s poševno narezanim vratom, britve itd. Izjema so pravzaprav le obročki s prepletom, ki pa jih prav tako dobimo tudi v nekropolah ljubljanskega tipa.

²⁰ Povezanost z amforami se izraža predvsem v tipu posode, manj pa v sami obliki, saj prevladujejo v Podravju večinoma konične forme, medtem ko oblikuje Dobova vseskozi bolj cilindrično-usločen vrat. Žal dobovske amfore ni mogoče kronološko razvrstiti, ker so v grobovih največkrat edini pridatek.

²¹ Cfr. na primer F. Starè, *Dobova*, T. 14: 10, T. 60: 5, T. 61: 1 in S. Pahič, *Podbrežje*, Kat. in monogr. 6 (1972) T. 10: 6, T. 11: 16, T. 13: 2. Dve izrazito dobovski posodi sta bili najdeni tudi na drugem grobišču v Rušah (S. Pahič, *Razprave 1. razr. SAZU* 4/3 (1957) T. 7: 1 in T. 12: 2).

²² Dobova skoraj ne pozna ornamentike Podravja; cfr. tudi S. Gabrovec, *Arh. vestnik* 24 (1973) 352.

²³ Dobova: F. Starè, *Dobova*, T. 13: 17, T. 17: 2; Podravje: S. Pahič, *Podbrežje*, Kat. in monogr. 6 (1972) T. 9: 2, T. 16: 5; H. Müller-Karpe, o. c. T. 121: 6, 7, T. 122: 16; Podonavje: J. Rihovsky, *Památky arch.* 57 (1966) T. 13: C 2, T. 16: B 5, C 3 itd.

²⁴ Dobova: F. Starè, *Dobova*, T. 5: 3, T. 6: 13, T. 15: 11; Ljubljana: F. Starè, *Ilirske najdbe železne dobe v Ljubljani* (1954) T. 1: 4, T. 6: 9; Podravje: H. Müller-Karpe, o. c. T. 117: 5, T. 123: 6.

²⁵ Cfr. H. Müller-Karpe, o. c. T. 119.

²⁶ Primerjaj Pahičevo razdelitev: *Podbrežje*, Kat. in monogr. 6 (1972) 15 ss.

²⁷ S. Gabrovec, *Arh. vestnik* 24 (1973) 342 s, 351 s.

²⁸ Primerjave sicer niso najbolj izrazite, omogočajo pa jih predvsem skodelice z usločnim ustjem in presegajočim ročajem; cfr. opombo 24.

²⁹ Npr. očalarke, igle s poševno narezanim vratom, obročki s prepletom, polkrožne skodelice s presegajočim ročajem itd.

³⁰ S. Gabrovec, *Arh. vestnik* 24 (1973) 365 ss, T. 1—11. T. Knez, *Arh. vestnik* 18 (1967) 155 ss, T. 1.

³¹ T. Knez, *Arh. vestnik* 17 (1966) 51 ss.

VERSUCH EINER EINTEILUNG DES URNENFELDES IN DOBOVA

Im Frühjahr 1976 hat das Posavski muzej in Brežice einen Katalog von dem Material herausgegeben, das in den letzten beiden Jahrzehnten auf dem Urnenfeld in Dobova ausgegraben worden ist. Die Nekropole ist vor allem wegen ihrer Grösse so bedeutend, zumal dort 418 vorgeschichtliche Gräber freigelegt wurden, von denen sich aber leider nicht alle für eine chronologische Analyse verwenden lassen. Wenn man nämlich von der Gesamtzahl der Bestattungen diejenigen ohne jegliche Beigabe (23,5 %) abzieht, sowie auch jene, denen nur unbedeutende Gegenstände beigegeben worden waren (54,5 %), so bleibt nur etwa ein Viertel (22 %) der Gräber übrig, das für eine Bearbeitung geeignet wäre. Leider stand uns während der Analyse auch kein Plan des Gräberfeldes zur Verfügung, so dass die gewonnenen Ergebnisse nicht mit der Stratigraphie verglichen werden konnten. Das Resultat unseres Versuches ist auf dem Bild 1 graphisch dargestellt. Durch Kombinieren von Gegenständen und Gräbern liessen sich nämlich vier Kombinationsgruppen aussondern, die sich ziemlich

stark voneinander unterscheiden. Das gilt besonders für die ersten beiden Gruppen, während die dritte und vierte mit einigen Typen verknüpft sind.

In die **erste Gruppe** gehören mehrere Gräber, unter denen sich auch das Grab 289 befindet, das für die reichste Bestattung auf dem Urnenfeld in Dobova gilt. Wenn man die Gruppe mit Gegenständen bezeichnet, dann müssen zuerst Bronzeschmuck, tordierte sowie glatte Halsbänder, Knöpfe, Reife, Armreife, durchbrochene Arm-bänder und Anhänger aller Art erwähnt werden. Die Keramik ist schlicht und einheitlich, davon herrschen in den Gräbern nur zwei Typen vor: breite Töpfe und Schüsseln mit hauptsächlich schräg kannellierter Mündung. Bei der chronologischen Bestimmung der Gruppe hat man sich gerade auf das Grab 289 am meisten stützen können. Sein Wert ist nämlich aus zwei Gründen so hoch: erstens, weil es reiche Beigaben, zu denen Parallelen in breiterem Kulturraum gezogen werden können, enthält, und zweitens, weil das Grab als Ganzes gut mit den anderen Gräbern seiner Gruppe verbunden ist.

Das Grab weist ohne Zweifel eine Reihe alter Elemente, aus, da z. B. bandförmige Armreife mit betonter Rippe und verschiedene Anhänger im Zwischenstromland von Drava, Donava und Sava vor allem in den Depots der zweiten Kulturphase von Urnenfeldern zu finden sind.⁴ Ebenso alt ist auch der Drahtschmuck auf einem der Halsbänder, der aus verflochtenen Achten mit daran hängenden Ringlein angefertigt ist. Als eine ähnliche Parallele dazu kann man auch das Grab 1 der Nekropole Grünwald in Bayern anführen, das von H. Müller-Karpe zur Stufe Ha A 1 gerechnet wird.⁵ Mitteleuropäischen Ursprung und ein beträchtliches Alter kann man auch den durchbrochenen Manschetten zuschreiben, da sie in ähnlichen Formen schon in der Bronzezeit auf dem Gebiet der heutigen Schweiz vorkommen.⁶ Ein Fibelfragment mit tordiertem Bügel ist für die Bestimmung des Grabes weniger wichtig. So helfen uns bei der Datierung vor allem andere Gegenstände, die vorwiegend in die Stufe Ha A 1 gehören. Diese Datierung lässt sich dann auch auf andere Gräber der ersten Kombinationsgruppe übertragen, da sie, wie es bereits anfangs betont wurde, eng mit dem Grab 289 verbunden sind.

Die **zweite Gruppe** steht in keiner Verbindung mit der ersten und ist ebenso von der dritten gesondert. Sie vereinigen Nadeln mit Zwiebelköpfchen und verstärktem Hals, sowie grosse Töpfe, die auf oberem Rand gegliederte plastische Rippen appliziert haben, zu einem Kombinationsganzen. Die chronologische Bestimmung der Gruppe wird besonders von Nadeln diktiert, die im breiteren geographischen Raum zu den charakteristischen Typen der Stufe Ha A 2 gerechnet werden.⁸ So gehört auch die zweite Gruppe in den früheren Zeitabschnitt der Urnenfelderkultur. Leider ist sie zahlenmässig nicht besonders stark, was nicht auf die Mängel der Kombinationsmethode zurückzuführen, sondern eher der Tatsache zuzuschreiben ist, dass Gräber dieser Zeit teilweise auch vernichtet waren.⁹

Die **dritte Gruppe** führt unter dem Material viele Neuheiten ein. Zu einem festen Ganzen wird sie vor allem durch einen Tassentyp mit geschweiften Mündung und überstehendem Henkel, wie er in mehreren Gräbern vorkommt. Wir finden ihn in verschiedenen Kombinationen, mit Eikopfnadeln, mit Nadel mit verstärktem tordiertem Hals, mit bandförmigem Reif und mit Schleifenringen vor. Auch die Keramik ist gut zusammenhängend, da ausser Tassen auch verschiedene Töpfe, Amphoren, Schüsseln und andere kleinere Gefässe miteinander kombiniert werden. Für die Datierung sind besonders Nadeln mit eiförmigem Köpfchen von Bedeutung, da sie fast ausdrücklich in Einheiten der Zeit Ha B 1 auftreten.¹⁰ Die Richtigkeit dieser Bestimmung wird auch durch Tassen mit überstehendem Henkel¹¹ bestätigt, während die übrigen Keramikfunde, Nadel mit tordiertem Hals und Bronzereifen für die Datierung weniger massgebend sind.

Die **vierte Gruppe** ist mit der dritten lückenlos verbunden. Das ist verständlich, der Zusammenhang von Schalen, Amphoren und Schleifenringen weist nämlich auf eine kontinuierliche Entwicklung zwischen beiden Gruppen hin. In der vierten Gruppe treten jedoch auch neue Formen auf, die der früheren Gruppe unbekannt waren. Es muss hier eine Reihe von Gefässen aufgezählt werden, angefangen bei Schüsseln mit leicht betonter Standfläche und Loch im Gehäuse (z. B. Grab 170, Grab 171) bis zu Töpfen mit Henkeln (Grab 96) oder ohne (Grab 267, Grab 395). Häufig kommen auch halbkreisförmige Tassen vor und Tassen mit einem den Rand über-

ragenden Henkel (Grab 165, Grab 395). Von den Metallfunden müssen vor allem Brillenfibeln, Schleifenringe und Nadeln erwähnt werden. Im Vergleich mit der dritten wird in der vierten Gruppe sicher jüngeres Material zusammengefasst. Das beweisen nicht nur Keramikgefäße, die schon Züge entwickelterer Formen aufweisen, sondern auch Metallgegenstände, denn die Nadeln mit schräg geritztem Hals, die Brillenfibeln und eine Nadel mit eingerolltem Köpfchen müssen nach dem Vergleich mit Ljubljana in die Stufe Ha B 2 eingeordnet werden.¹²

Die bisherigen Ausführungen zusammenfassend lässt sich sagen, dass innerhalb des Urnenfeldes von Dobova vier Zeithorizonte unterschieden werden können. Der erste besteht aus der einsetzenden Kombinationsgruppe, die anderen drei aber stimmen mit der zweiten, dritten und vierten Gruppe überein. Ausgedrückt in der Sprache der mitteleuropäischen Chronologie, die den Feststellungen einen breiteren Rahmen verleiht, würden die einzelnen Horizonte in die Stufen Ha A 1, Ha A 2, Ha B 1 und Ha B 2 gehören.

Um das Bild von Dobova zu ergänzen, sollte die Nekropole abschliessend noch kurz mit anderen Fundorten aus der Zeit der Urnenfelderkultur in Slowenien und im nordwestlichen Kroatien verglichen werden. Es steht nämlich fest, dass Dobova durch sein Material engstens gerade mit den Nekropolen des westlichen Zwischenstromlandes verbunden ist, wobei wir vor allem an die Gräberfelder der Stufe Ha B aus Velika Gorica, Treščerovac und Krupače denken.¹⁴ Da diese Feststellungen schon aus der Literatur bekannt sind, brauchen sie hier nicht wiederholt zu werden. Doch hat die Analyse von Dobova zu einem viel klareren chronologischen Bild der erwähnten Gräberfelder verholfen. Das gilt besonders für Velika Gorica, wo schon K. Vinski-Gasparini im Rahmen der IV. Phase eine Verflechtung der älteren Elemente mit den jüngeren festgestellt hat, die jedoch gerade wegen der bescheidenen Gräberzahl nicht scharf genug voneinander getrennt werden können.¹⁵ Von Dobova aus gesehen kann man die Gräber 7/1908, I/1910, III/1910 und I/1911 aus Velika Gorica mit dem dritten Horizont gleichsetzen, während die Gräber II/1910 und 3/1916 um eine Stufe jünger sind. Das Verhältnis zwischen Dobova und den Gräberfeldern des nordwestlichen Kroatiens lässt sich wie folgt zusammenfassen: die ersten zwei Horizonte von Dobova sind parallel mit einem Teil der zweiten und mit der dritten Entwicklungsphase der Urnenfelderkultur des westlichen Zwischenstromlandes (nach K. Vinski-Gasparini), der dritte und vierte aber finden ihren Widerhall in den früheren bzw. späteren Gräbern aus Velika Gorica. Das Material der Fundorte in Treščerovac und Krupače, hauptsächlich ohne Grabeinheiten, findet gute Entsprechungen vorwiegend in den jüngsten Gräbern des Urnengräberfeldes von Dobova und gehört somit in die Stufe Ha B 2.¹⁷

Interessant ist auch das Verhältnis von Dobova zu den Fundorten des Drava-Gebiets. Die Verwandtschaft zwischen ihnen wurde schon von mehreren Autoren festgestellt, was allmählich zur Herausbildung des Begriffs Ruše-Dobova-Gruppe geführt hat.¹⁸ Die Verbindungen von Dobova mit dem Drava-Gebiet sind zwar un-zweideutig, es stimmt aber auch, dass sie sich in hohem Mass auf solches Material stützen, das in den breiteren Formschatz der Urnenfelderkultur gehört.¹⁹ Ebenso lässt sich bemerken, dass die Verbindungen mit Hajdina, Pobrežje und Maribor enger sind als mit Ruše, was aus Gründen der Entfernung des im schmalen Dravatal liegenden Fundortes ganz verständlich ist.

Überraschend ist die Tatsache, dass die Keramik, Amphoren ausgenommen, keine festeren Zusammenhänge bietet.²⁰ Verwandtschaften kommen nur bei einigen Stücken vor,²¹ die meisten Gräber aber weisen alle Merkmale lokaler Formen auf. Verschiedenartig ist auch das Ornament,²² während breite Töpfe mit kleinen Henkeln, die ebenso in Dobova wie auch im Drava-Gebiet auftreten, den allgemeinen Formen zugeordnet werden müssen, die in einem weiteren Raum beheimatet sind, nämlich von den Südostalpen bis zum Donaugebiet.²³ Der Unterschied zwischen den Gräberfeldern von Maribor und Dobova besteht auch darin, dass letzteres keine grossen Urnen kennt, ganz fremd sind ihm aber auch Henkelkrüge, die sonst für eines der bedeutendsten Elemente an den Fundorten im Drava-Gebiet gelten.²⁵ Unsere Vergleiche bezogen sich vor allem auf das Kleinmaterial. Das ist verständlich, weil ein gegenseitiges Vergleichen der einzelnen Stufen gerade aus Gründen der allgemeinen Bezeichnungen der Horizonte von Dobova nicht unumgänglich notwendig sind (S. Bild 3).

Am Ende soll noch das Verhältnis von Dobova zu Ljubljana betrachtet werden. Eine Verbindung fällt nicht schwer, da bereits S. Gabrovec auf die Berührungspunkte zwischen den beiden Fundorten hingewiesen hat, als er den Beginn der Hallstattzeit in Slowenien behandelte.²⁷ Wenn man also die zwei Nekropolen miteinander vergleicht, erkennt man schon auf den ersten Blick, dass der älteste Teil des Gräberfeldes von Dobova keine entsprechenden Phasen in Ljubljana findet. Dies wundert uns nicht, da doch bekannt ist, dass Gräberfelder vom Typ Ljubljana erst in der Stufe Ha B auftreten. Das gilt auch für Ljubljana selbst, wo man das älteste, meist aus vernichteten Gräbern (Ljubljana I a) stammende Material zeitlich erst mit dem dritten Horizont von Dobova (Ha B 1)²⁸ vergleichen kann. Die beiden Fundorte berühren sich auch in der nächsten Stufe; dass der vierte Horizont von Dobova und die Phase I b in Ljubljana gleichzeitig sind, liegt somit an der Hand, es muss aber gesagt werden, dass sich Verbindungen vorwiegend auf solches Material stützen, das allgemeine Formenzüge der Urnenfelderkultur trägt.²⁹

Die Nekropole von Dobova ist im Zeitabschnitt Ha B noch mit anderen Gräbern vom Typ Ljubljana verbunden. Verwandtschaften drücken sich vornehmlich beim Metall aus (Schleifenringe, Armbänder mit C-Querschnitt aus Bronzeblech, Klingen), während man Keramik nur schwer vergleichen kann, weil Funde zu selten sind. Verbindungen scheinen in der Phase Ljubljana I b intensiver zu sein, da die Mehrheit der verwandten Funde aus Mokronog, Novo mesto (Bršljin) und Golobinjek gerade aus dieser Zeit stammt.³⁰ Fast gänzlich ohne Echo jedoch bleibt Dobova in bezug auf den Horizont Ljubljana II. Die Eigenheiten dieser Phase sind ihr fremd, umsonst würde man an ihrem Material auch Formen suchen, wie sie zum Beispiel die Nekropole von Novo mesto auf Mestne njive gegeben hat.³¹ Damit hat sich die Feststellung wiederholt bestätigt, dass das Urnenfeld von Dobova das volle achte Jahrhundert offensichtlich nicht erlebt hat.